IV. ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Володимир Кулик

ОЗНАЧУВАЛЬНІ РАМКИ В НОВИННИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІЙ

У статті проаналізовано застосовувані в новинних текстах українських газет і телеканалів тлумачення або, за поширеним терміном, обрамлювання представлюваних подій. Наголошуючи одні аспекти й притлумлюючи інші, кожна рамка ставить представлювані події в певний контекст і таким чином спонукає авдиторію тлумачити їх певним чином. Особливу вагу звернено на непроблематизаційні представлення, що обрамлюють певні дії як належні чи принаймні прийнятні.

Volodymyr Kulyk Interpretative frames in news texts of the Ukrainian mass media. *The article analyzes interpretations or, to use a popular term, frames of represented events which are used in news texts of Ukrainian newspapers and television channels. By emphasizing some aspects and downplaying others, each frame places represented events in a certain context and thus urges the audience to interpret them in a certain way. The analysis pays particular attention to non-problematized representations which frame certain actions as appropriate or at least acceptable.*

Одним із ключових аспектів упливу мас-медій на авдиторію критичні дослідники вважають здатність медійних текстів не просто відбивати (як подають це самі журналісти та здебільшого сприймають читачі й глядачі), а *означати*, наділяти значенням суспільну реальність. Медії не транслюють уже створені значення, а виконують «активну роботу добирання та представляння, структурування та формування», що й дає їм змогу підтримувати й накидати «набір панівних вартостей, уявлень, ритуалів та інституційних процедур («правил гри»), які систематично й послідовно діють на користь певних осіб і груп коштом інших». Ба більше, упривілейоване становище медій у дискурсивному просторі дозволяє їм приховувати свою ідеологічну роботу, наділяючи, як сказав Стюарт Гол, «свої обмежені погляди тією природною чи божественною неминучістю, яка надає їм вигляду універсальних, природних і тотожних самій «реальності»»[1].

Різні автори називали означувальну роль медійних текстів по-різному, але найпоширенішим є її тлумачення як рамки (чи, за дослівним перекладом англійського слова, фрейму), що задає певний погляд на представлюваний об'єкт або явище. За словами Вільяма Ґемзона й Андре Модільяні, «медійний дискурс можна уявити собі у вигляді набору інтерпретаційних обгорток, що надають значення [представлюваному] питанню. [Кожна] обгортка має внутрішню структуру, в основі якої лежить центральна організаційна ідея, або *рамка*, щоби надавати сенсу подіям, про які йдеться, [та] вказувати, в чому полягає питання»[2]. Як зазначав один із перших дослідників означувальних рамок Тод Ґітлін, вони діють як «засади добирання, наголошування й представляння, складені з маленьких невисловлених теорій про те, що існує, що відбувається та що має значення»[3]. Наголошуючи одні аспекти й оминаючи або притлумлюючи інші, кожна рамка ставить представлювані події та явища в певний контекст і спонукає авдиторію тлумачити їх певним чином.

Спочатку науковці гадали, що в кожному тексті є одна інтерпретаційна рамка, проте згодом поширилася думка про можливість поєднання кількох різних обрамлень, одні з яких можуть бути важливішими для його інтерпретації, ніж інші. Деякі автори вважають множинність обрамлень свідомою стратегією виробників медійних продуктів, яка дає змогу забезпечувати «реґульовану широту ідеологічних позицій, що задовольняють інтереси й потреби певного діапазону потенційних глядачів»[4]. Водночас множинність рамок і певна довільність їх «відчитування» пов'язані з тим, що їх застосування ніколи не є явним: «рамки в медійних текстах не оголошують і не наголошують себе, а постають як природні й очевидні способи розповідання історій і пов'язування подій із нашим життям»[5]. Така «невидимість» надаваного подіям і явищам обрамлення робить чи не найбільший внесок в ідеологічний вплив медій: не показуючи своєї діяльності щодо вибору для кожного представлюваного фраґмента реальності певних інтерпретаційних рамок, вони навіюють авдиторії враження неспотвореного демонстрування цих фраґментів.

Однак неявність зазвичай є наслідком не приховування обрамлювальної діяльності, а її неусвідомленого, більш чи менш автоматичного виконання. Працівники медій свідомо чи несвідомо дотримуються усталених конвенцій щодо належних способів представляння в певних жанрах подій і процесів певних типів (що їх

вони теж зазвичай виділяють автоматично). Таким чином, дотримання конвенцій не тільки зменшує кошти виробництва медійних продуктів, полегшуючи ухвалення технологічних і творчих рішень, а й формує певні очікування авдиторії, подальше задоволення яких робить продукти прийнятними й популярними. Навіть у новинах, де представлювані явища можуть бути справді новими й непередбачуваними для виробників, вони воліють «покладатися на обмежений запас уже наявних пояснень і контекстуалізаційних засобів, щоб дати раду «проблематичним реаліям» і зробити їх зрозумілими»[6]. Це дає журналістам змогу застосовувати до представлюваних подій і процесів рамки з досить вузького ідеологічного репертуару, який, на думку критичних науковців, переважно збігається з поглядами панівного класу.

Способи обрамлювання представлюваних подій зазвичай аналізують якісними методами, хоча до них можна застосовувати й кількісні, надто якщо йдеться про великі текстові масиви, де ідеологічних ефектів слід очікувати від повторення певних способів у великій кількості текстів. Аналізуючи характерні обрамлення, застосовувані в новинному дискурсі українських медій, я залучатиму деякі кількісні вимірювання, використовуючи приклад останнього тижня березня, а часом і все перше півріччя 2008 року. Але щоб детально дослідити означувальні стратегії, надаватиму перевагу якісному аналізові окремих характерних для українських медій новинних текстів, що їх вибиратиму з того-таки півріччя. Застосовані рамки й наголошені в них аспекти я розглядатиму на тлі тих, що їх використано побіжно або зіґноровано взагалі.

Одним із найпоширеніших та ідеологічно найважливіших обрамлень є те, яке медії переважно застосовують у текстах про дії влади і яке можна назвати рамкою *належної діяльності влади*. Повторення слів не означає повторення суті: я тверджу, що більшість текстів на *тему* діяльності влади застосовують до неї *рамку*, котра подає цю діяльність як належну чи принаймні нормальну. Визначальною рисою цієї рамки є відсутність практично будь-яких елементів проблематизації представлюваних дій чи тверджень. Таке представлення буцімто просто повідомляє про подію, а не означує її — але ця позірна інформаційність означає, що медійний текст зберігає означення, запропоноване в джерелі, на підставі якого журналіст цей текст творить. Власне, ця риса притаманна всім представленням якоїсь дії чи події як нормальної, що

йому медії надають перевагу в текстах про більшість об'єктів своєї уваги. Але особливо часто це представлення застосовують до дій влади: і через небажання більшості медій ставити під сумнів ці дії, що могло б наразити канал чи видання на конфронтацію з відповідним органом чи посадовцем, і, не менш важливо, через переважне покладання на владні структури як головне джерело інформації про їхню власну діяльність та якось пов'язані з ними вчинки інших осіб і груп.

Саме за «повідомленнями» (теж буцімто суто фактичними й неозначувальними) органів влади українські медії здебільшого представляють і надзвичайні події на кшталт аварій літаків, і скоєні злочини та затримання підозрюваних осіб, і навіть соціальні проблеми, приміром, наявність у країні небезпечних інфекційних захворювань. Про всі ці події та процеси журналісти часто-густо пишуть із погляду дій влади щодо їх виявлення чи подолання їх наслідків — і зазвичай лише тоді (й остільки), коли ті наслідки влада вважає небажаними, а саму подію чи процес, відповідно, проблемою, медії переносять цю проблематизацію в свої тексти. Натомість дії влади — скажімо, невчасне виявлення явища, яке вона вважає проблематичним, або неадекватне, з погляду причетних чи якихось інших осіб, реаґування на нього — проблемою здебільшого не стають. Як пояснив причину поширеності такої практики керівник новинної служби телеканалу СТБ Олексій Мустафін, журналісти йдуть «шляхом найменшого спротиву», приймаючи від зацікавлених у позитивному представленні своєї діяльності політиків (тобто їхніх піар-служб) «новини під ключ», до виробництва яких вони самі не мають докладати жодних зусиль і за які нерідко ще й дістають матеріальну винагороду. Натомість критичне представлення влади потребує зусиль (зокрема пошуку інформації), для докладання яких журналісти та їхні зверхники мусять мати мотивації: відповідні уявлення про суспільну функцію медій і певність у тому, що зусилля сприятимуть її виконанню. На думку Мустафіна, нині в Україні таких мотивацій здебільшого не мають ані власники, ані менеджери, ані журналісти[7].

Яскравим прикладом застосування цієї рамки були матеріали про аварію українського судна біля берегів Гонконґу в березні 2008 року. Хоча більшість телеканалів і газет поверталися до цієї теми щодня впродовж тижня або й довше, в жодному тексті не поставлено під сумнів слушності й ефективності дій української урядової делеґації, що координувала пошукові роботи — попри

те, що вони не призвели тоді не лише до порятунку зниклих моряків, а й до знаходження їхніх тіл чи підняття на поверхню самого корабля. Щонайбільше журналісти могли дорікнути владі Гоконґу, яка, мовляв, не докладала всіх зусиль або чинила перешкоди українським урядовцям. Але найбільшу провину за незадовільні результати пошукової операції вони покладали на погану погоду, а також на затримку прибуття спеціального крану, що мав підняти судно (він теж поставав немовби самостійним суб'єктом дії, бо журналісти не вказували, хто ж саме спричиняє його дальшу затримку). Водночас жодного разу не поставлено питання, чи українська делеґація використала всі належні засоби, аби змусити тамтешню владу якнайшвидше спровадити потрібний кран або допитати екіпаж китайського корабля, не кажучи вже про з'ясування потреби далі вести рятівні роботи (замість піднімати судно й запобігати витіканню нафти). Тобто медії обрамлювали свої представлення подій передусім як порятунок/пошук українських моряків, провідну роль у якому відігравали вітчизняні урядовці. Поряд із рамкою/дискурсом *порятунку страждениих* (та ще й співвітчизників, до долі яких у таких ситуаціях медії виявляють особливу увагу) застосовувано дискурс діяльності влади, котра за відсутності проблематизації поставала професійною, відповідальною та адекватною ситуації.

Таке обрамлювання безперечно переважає в представленнях дій за участю влади, а тим паче тих, у яких вона сама (тобто її представники) є головним або єдиним суб'єктом. У конкретних текстах рамка належної діяльності влади поєднується з якимись іншими, що їх визначає ділянка, котрій присвячено представлювану дію когось із владців, та характер утручання в цю ділянку (можна виділяти, скажімо, рамки закордонного візиту, офіційного виступу чи подання законопроекту). Наприклад, 24.03.2008 телеканали одностайно внесли до випусків новин сюжети про те, що Президент Ющенко подарував найвищій людині планети Леонідові Стадникові автомобіль, спеціально переобладнаний під його унікальний зріст, і навіть трохи покатав «велетня» у дворі свого секретаріату. Наголошено, що Президент відгукнувся на Стадникове прохання допомогти й що допомоги той справді потребує, бо через надмірну вагу йому важко ходити. Водночас низку питань, що їх можна було порушити в зв'язку з діяльністю влади загалом і благодійністю зокрема, в жодному тексті не порушено. Зокрема, журналісти не питали, чому Президент має допомагати саме цій

людині й саме автом, на якому вона, за власним зізнанням, їздитиме не лікуватися чи працювати, а подорожувати: «Не завжди коштів вистачає, щоб найняти буса. А в цій машині я зможу зручно, комфортно під'їхати, транспортуватися в любе місце України. Буду більше подорожувати, так як я люблю подорожувати, нові місця. Мої родичі всі будуть задоволені»[8]. Ба більше, деякі автори мимохідь згадували, що, дізнавшись про Стадникове прохання, «голова держави доручив одній з автомобільних корпорацій України адаптувати салон і водійське місце автомобіля мінівену Chevrolet з урахуванням видатного зросту Леоніда»[9], — але не вважали за потрібне з'ясувати, чи має він право щось доручати приватному підприємству та хто платив за виконання дорученого. Завдяки оминанням цих аспектів усі тексти на вказану тему опинилися в звичному для матеріалів про чільних посадовців обрамленні належної діяльності влади, цього разу доповненому рамкою *благодійної допомоги стражденним* — а не, скажімо, марнування часу державного службовця на піар або зловживання посадовим становищем, виявленого у втручанні в діяльність приватного підприємства.

Некритичне представлення дій посадовців без з'ясування відповідності тих дій законодавчо реґламентованим правам і обов'язкам (а тим паче моральним нормам) залишається характерною рисою українського медійного дискурсу й після «помаранчевої революції», яка, здавалось би, звільнила редакторів і журналістів від страху перед владою та потреби зважати на те, якою вона хоче себе бачити в медійних матеріалах. Як і раніше, про владців говорять переважно позитивно, здебільшого «просто повідомляючи» про їхні дії, що завдяки відсутності критичних запитань постають прийнятними. Головна різниця від часів Кучми полягає в тому, що тепер практика некритичного представляння поширюється не тільки на Президента й лояльних до нього урядовців і політиків, а й на багатьох інших діячів, у тім числі й опозиційних або марґінальних. Навіть явні звинувачення одних політиків чи урядовців на адресу інших може бути представлено просто як епізоди діяльності суб'єктів тих висловлювань, а не конфлікти між двома особами або структурами, що їх вони представляють. Найяскравішим прикладом такого, сказати б, некритичного представлення критики є чи не щоденні впродовж і розглядуваного тижня, й усієї весни 2008 року Президентові закиди на адресу уряду, виклад яких медії здебільшого не вважали за потрібне супроводжувати

з'ясуванням думки Прем'єра чи інших урядовців з указуваного приводу. Як і за Кучми, редактори надають найбільше нагод для односпрямованої критики саме Президентові (дарма що за правовим та політичним становищем Ющенка годі порівняти з домінуванням, яке завоював був собі в українській владній системі його попередник), але він аж ніяк не є єдиним її суб'єктом.

Проте *конфлікти* — тобто представлення певних стосунків і конкретних подій як конфліктних — усе-таки посідають у новинному дискурсі чимало місця. Вважаючи це одним із ключових чинників забезпечення інтересу авдиторії, медійники намагаються застосувати рамку конфлікту до якомога ширшого кола представлюваних подій і процесів — якщо для цього є технологічні можливості (не дуже важко зібрати матеріал про позиції обох/усіх сторін) і немає політичних обмежень (бажання власників чи владців уникнути розголошування певних аспектів їхніх або чужих стосунків). Власне, ще одним обмеженням є уявлення самих медійників (та гадані уявлення авдиторії) про нормальність чи ненормальність конфліктів у певній суспільній ділянці, відбиті в конвенції представляння подій, які там відбуваються. Приміром, неконфліктність матеріалів про пошуки в Гонконґу зумовлювали не тільки залежність медій від влади чи обмеженість доступу до інших джерел інформації та носіїв інших поглядів на подію. Велику роль відігравала переконаність медійників у тому, що під час порятунку загрожених співвітчизників треба звертати увагу передусім на перебіг і перспективи цього порятунку, а не професійність дій рятувальників, вартість операції чи доречність витрачання цих коштів[10]. Так само недоречним могли вважати журналісти й редактори питання про доцільність надання президентової допомоги саме Стадникові, а не якійсь іншій людині, чи про виправданість благодійництва в задоволенні його бажання подорожувати. Втім, навряд чи це може пояснити неувагу до питання про адекватність виявлених у цій ситуації стосунків між державним посадовцем і приватним підприємством, зокрема до ймовірного факту благодійності першого коштом другого. І вже ж напевно не переконаннями медійників у недоречності думки «іншої сторони» були зумовлені непроблематичні «повідомлення» про Ющенкову критику на адресу Тимошенко.

У кожному разі, як показує інтернет-пошук у новинах за перше півріччя 2008 року, кожне видання чи канал реґулярно, в середньому раз на день називає якусь подію саме конфліктом. Ще

приблизно стільки само текстів окреслюють подію як протистояння, загострення, суперечку, війну чи щось подібне (явний характер такого окреслення дає змогу виявити цю рамку за ключовим словом). Велика частина таких текстів стосується конфліктів між різними особами й структурами всередині влади: протягом указаного півріччя передусім між Ющенком і Тимошенко, між різними частинами «помаранчевої» владної коаліції та між цією коаліцією й опозицією на чолі з Партією реґіонів. Позаяк конфліктність характеризувала представлювані події за участю цих осіб і груп упродовж тривалого часу, в кожному конкретному випадку йшлося про «новий» конфлікт або ж про «загострення» чинного. Таке інтертекстуальне (від)творення *постійно конфліктних стосунків* творило наративний контекст, у якому навіть непроблематизаційне представлення дій однієї з причетних осіб чи структур в окремому тексті могло сприйматися як черговий етап ровитку конфлікту. Таким чином практично все, що робили чи говорили одне щодо одного ці особи/структури, ставало виявом їхнього, як виглядало, іманентного конфлікту.

Щоправда, наративною тяглістю відзначаються далеко не всі представлювані (й певною мірою творені) в медіях конфлікти. Проте новизна конфлікту між конкретними людьми чи структурами не означає новизни такого конфлікту загалом, бо про інші його вияви — з іншими учасниками — медії ведуть мову постійно, застосовуючи ті самі рамки, як-от конфлікту з приводу розслідування. Конфлікти за участю пересічних людей здебільшого так і представлювано: конкретні учасники з'являються в кожній медії тільки раз, але їхні дії авдиторія має сприймати в контексті інших конфліктів, подібність яких до нинішнього медії творять застосуванням тієї самої рамки (а його, своєю чергою, вможливлює категоризація учасників як членів відповідних груп).

Протягом першого півріччя 2008 року одним із найчастіше представлюваних конфліктів за участю пересічних громадян було протистояння між будівельними компаніями та мешканцями прилеглих будинків (що їх часом підтримували інші активні громадяни). Уважаючи новобудови загрозою своєму затишкові й екологічній безпеці, мешканці намагалися не допустити до проведення дальших робіт. Маючи офіційні дозволи на будівництво, компанії захищали свій бізнес за допомогою приватних охоронних структур або міліційних підрозділів, працівники яких силоміць усували блокувальників, наслідком чого нерідко ставало кровопролиття.

В особливо кричущих випадках медії знову зверталися до того самого конфлікту, переносячи фокус на розслідування обставин побиття громадян і перспективи покарання винуватців. Але зазвичай вони вже не згадували про цей конфлікт, за якийсь час повідомляючи про інший, більш чи менш подібний. Авдиторія мала припускати, що згадувані раніше конфлікти припинялися чи бодай притлумлювалися, хоч у цьому буцімто безподієвому розвитку медії вже не бачили новинної вартості. Звісно, це стосується не лише «будівельних», а будь-яких одноразово представлюваних конфліктів.

Інший поширений у новинному дискурсі тип конфліктів пов'язаний із політикою органів влади щодо певних груп громадян, частина членів яких зважується проти цієї політики протестувати. Дві групи, про які останніми роками йшлося чи не найбільше — це базарні торгівці, яким влада встановлює зависокі, на їхню думку, податки або навіть закриває самі базари, буцімто невідповідні санітарним чи іншим нормам, та приватні перевізники (власники й водії маршруток), котрим вона не дозволяє підвищувати ціну за проїзд настільки, як вони вважають потрібним задля забезпечення рентабельності. Ще один тип охоплює конфлікти, пов'язані зі спробами замінити певних посадовців і таким чином поставити під контроль діяльність підконтрольних їм організацій. Нерідко в таких випадках медії зосереджують увагу на тому, як ці внутрішньо-корпоративні чи владно-бізнесові конфлікти відбиваються на пересічних людях: працівниках відповідних підприємств або споживачах їхніх продуктів. Ще виразніше виявляють «солідарність із народом» автори матеріалів про конфлікти з приводу ділянок землі, що її влада хоче забрати в селян, дачників тощо й віддати якимось комерційним структурам — як припускають покривджені, за хабар. Хоча ці матеріали теж здебільшого окреслено як конфлікти й обом сторонам надано змогу висловити свою позицію, явна асиметричність цього висловлення та журналістського опису ситуації робить представлювану подію не стільки конфліктом, скільки зловживанням владою, свавіллям. Така асиметричність особливо впадає в око на тлі формально нейтральних представлень більшості інших конфліктів — у яких, одначе, теж одній зі сторін нерідко надавано перевагу над іншою.

Власне, в багатьох новинних текстах рамка *зловживання владою* є головною. Її пріоритет часом виявляється навіть у представленні ситуацій, явно окреслених як конфлікти: спосіб представлян-

ня таких ситуацій цілком може зробити їх очевидним зловживанням. Проте зазвичай у таких текстах немає конфлікту, а є тільки зловживання — зване або так, або свавіллям, порушенням, махінацією, знущанням чи якось іще, або ж не позначене жодним із явних маркерів засудження, але цілком виразно засуджуване певним способом представляння подій. Нині українські журналісти здебільшого вибирають саме останній шлях, тобто вживають таких слів не у власних твердженнях, а в цитуванні чи викладі тверджень жертв, спостерігачів або представників влади, зокрема правоохоронців, які ті зловживання буцімто виявили й припинили. Власне, міліційне чи прокурорське виявлення й тим паче судове потвердження медійники зазвичай уважають підставою говорити про зловживання владою чи іншу незаконну діяльність як про доконаний і об'єктивний факт, виразно демонструючи це уявлення категоричною модальністю дієслів: «Керуючий банку украв 600 тисяч гривень»[11]; «Працівники селищної ради Масандри провели фіктивну інвентаризацію зелених насаджень, розташованих на території населеного пункту»[12]. Нерідко таку «об'єктивізацію» медії здійснюють на підставі тверджень громадських організацій (скажімо, «День» заявляв про «свавілля» автоінспекторів щодо водіїв, спираючись головно на слова одного з правозахисників[13]) або навіть власних розслідувань (кореспондентові «Сегодня» «вдалося з'ясувати», що «[п]окупців авто й турів обраховують на курсі» обміну доларів на гривні жадібні продавці[14]).

Зрештою, в деяких текстах категоричну кваліфікацію певних дій владців як зловживання журналісти дають і самі, щонайбільше підкріплюючи її коментарями осіб, які вважають так само, й не переймаючись поданням протилежної думки. Чи не найяскравішим прикладом відмови від приписів нейтральності новинних матеріалів на початку 2008 року було представлення українізаційних кроків «помаранчевої» влади в тих виданнях і каналах, що підтримують збереження практично необмеженого вжитку російської мови в усіх суспільних ділянках. Опозиційні до «українізації» медії однозначно критично представляли всі її гадані вияви, зокрема вимоги про україномовне озвучення в кінопрокаті та дотримання норм щодо мінімальної частки української мови в теле- й радіоефірі. Особливо активно відгукувалася на ці вияви газета «Сегодня»: лише протягом лютого на її сторінках було вміщено аж 12 текстів, головною темою яких була «українізація» в кінопрокаті (в багатьох випадках її навіть названо «насильницькою»),

а після цієї незвично рішучої для масових медій кампанії газета зосередилася на телебаченні та інших гаданих «фронтах боротьби [влади] з російською мовою»[15]. Рамку українізації ця газета незмінно поєднувала з рамкою зловживання, сприяючи таким чином перетворенню цих понять для своїх читачів на синоніми. Натомість видання протилежної орієнтації здебільшого подавали українізаційні кроки як належну діяльність влади чи навіть як бажані зміни в житті країни.

Представлення діяльності правоохоронних органів демонструє цікавий приклад того, як ті самі медії можуть застосовувати до типологічно подібних дій різні рамки. По-перше, час од часу газети та телеканали розповідають про ситуації, що їх вони вони однозначно кваліфікують як міліційне, прокурорське й/або судове свавілля. Зазвичай це окремі приклади буцімто безневинно затриманих, побитих та/чи засуджених — часто цю безневинність журналісти стверджують на підставі пізнішого апеляційного скасування первинних вироків, але подеколи спираються лише на твердження активістів правозахисних організацій або навіть самих жертв та їхніх родичів. Утім, в окремих випадках автори дозволяють собі (а не лише своїм вочевидь зацікавленим інформантам) говорити про типовість міліційного свавілля в певних практиках, як-от побитті футбольних фанатів чи «вибиванні» із затриманих зізнань у скоєнні тяжких злочинів.

Другою поширеною рамкою для представляння дій правоохоронних органів є конфлікт. Так подають не тільки ситуації, коли ті дії оскаржують інші структури влади, установи чи організації, суспільний авторитет яких не дозволяє сприймати це оскарження як апріорі нерівноцінне порівняно з позицією правоохоронців, а й багато випадків оскарження з боку пересічних громадян чи неелітних груп. Скажімо, судове протистояння між харківською мерією та Службою безпеки, яку перша звинуватила в незаконному порушенні кримінальної справи, або міліційне захоплення ужгородської мерії на вимогу обласної прокуратури, котра буцімто не змогла інакше одержати необхідні для розслідування документи, більшість медій подавали як характерні для нинішньої України конфлікти між владними органами, де не випадає когось підтримувати, а когось засуджувати. Тому вони просто викладали позиції сторін, ніяк їх не коментуючи[16]. Так само нейтрально подано й інцидент на дискотеці у Львові, де чи то «правоохоронці заходилися масово бити всіх присутніх», чи то «натовп п'яної молоді

побив прибулий міліційний патруль»[17]. І навіть випадки застосування сили до футбольних «фанатів» або протестувальників проти новобудов інколи тлумачено не як гідне осуду свавілля, а як конфлікти, де медії мають лише подати позиції сторін, залишивши встановлення винних компетентним органам.

Водночас у більшості випадків до правоохоронців медії застосовують ту саму рамку, що й до інших владних органів — належної діяльності, — поєднуючи її, відповідно до специфіки ділянки, з рамками *розкриття злочину* або *засудження злочинців*. Практично щодня в новинах кожного видання й каналу «повідомляють» про викриття злочинних дій чи намірів, порушення кримінальних справ, встановлення, затримання й засудження винуватців. У справедливості й ефективності всіх цих дій правоохоронців автори не сумніваються — як і в достовірності їхніх відомостей про дії правопорушників, що їх медії представляють у такій самій категоричній модальності, нерідко навіть тоді, коли йдеться ще тільки про висунуті звинувачення, а не доведені злочини. Частіше, втім, журналісти подають ці категоричні «факти» не самі, а в цитатах чи викладі слів причетних правоохоронців — проте відсутність будь-якої проблематизації (іншої версії подій, згадки про недоведеність звинувачень тощо) робить їх однаково безальтернативними й тому «об'єктивними».

З погляду виробництва новин очевидно, що вибір поміж різними рамками великою мірою визначається первинним джерелом інформації про дії правоохоронних органів: якщо вона надходить від самих тих органів, то медії зазвичай не шукають інших джерел і подають «повідомлені» їм дії як належні; а якщо про буцімто неналежну дію журналісти дізнаються від її жертв чи прихильних до них осіб, то намагаються з'ясувати позицію правоохоронців і залежно від гаданої вірогідності їхньої версії подають або як конфлікт, або як зловживання. Можна припустити, що на оцінку вірогідності й, отже, належності впливає ставлення журналістів і редакторів (та гадане ставлення їхньої авдиторії) і до правоохоронних органів та конкретних їхніх працівників, і до тих осіб та груп, що стали об'єктом дій правоохоронців. Зокрема, високий статус чи бездоганна репутація певної особи може спонукати перевіряти інформацію про буцімто виявлене порушення, котру інакше подали б як факт, а гадана схильність особи чи всієї її групи до правопорушень загалом або певного їх типу зокрема може зробити невірогідним твердження про буцімто вчинене щодо них свавілля. В кожному

разі, можливість такого вибору дає медіям владу представляти суспільну реальність відповідно до своїх уявлень та інтересів.

Ясна річ, описані вище рамки не охоплюють навіть найпоширеніших означень подій і процесів, застосовуваних в українському новинному дискурсі. Зупинятися так само докладно на інших я не маю змоги, тому згадаю ще всього про кілька. Перша з них — це рамка *надзвичайної події*, яку характеризує зосередження уваги на кількості й стані жертв, перебігу їх порятунку та, особливо для техногенних катастроф, причинах, винуватцях і засобах запобігання таким подіям у майбутньому. Якщо порятунок жертв триває досить довго порівняно з циклом виробництва новин, він може стати повторюваною темою газет і телевізійних програм, що посилюватиме первісно творене уявлення про надзвичайність події та водночас робитиме головним об'єктом представлення діяльність влади на забезпечення порятунку (добрим прикладом є згаданий пошук моряків біля берегів Гонконґу). Проте переважна більшість таких подій з'являється в новинах кожної медії лише раз, аби відразу поступитися місцем якійсь іншій, що таким чином стає цілком до неї подібною (либонь, найяскравіше ілюструють цю взаємозамінність постійні аварії різних транспортних засобів). Це особливо стосується надзвичайних подій за кордоном, які — коли серед їхніх жертв немає «співвітчизників» — здобуваються на повторюване представляння лише в разі справді унікальних масштабів, тривалих рятувальних операцій чи інших нетипових характеристик.

Ще дві активно стосовані рамки творять події не надзвичайні, але й не зовсім буденні. З одного боку, *подія з життя знаменитості* подає звичайний епізод із життя незвичайної людини, гаданий статус якої має виправдовувати увагу до всього, що з нею пов'язане. Крім різних аспектів професійної діяльності (виходу нових альбомів, перемог у змаганнях тощо), розраховані на масову авдиторію медії охоче говорять і про особисте життя відомих людей: ювілеї, вагітності, розлучення, смерті. Деякі газети пишуть про життя «зірок» практично щодня, і велику частину цих текстів становлять новинні, присвячені конкретним подіям. Прикметно, що в телевізійних новинах таких текстів у багато разів менше, бо інтерес до «зірок» телебачення задовольняє та стимулює в інших продуктах: музичних програмах, ток- і реаліті-шоу тощо.

З другого боку, звичайні люди можуть потрапити в новини хіба що як носії незвичайного досвіду. Здебільшого вони постають у ро-

лях жертв владного свавілля, стихійних лих чи злочинів, очевидців надзвичайних подій, об'єктів благодійності або учасників протестних акцій. Однак нерідко медії представляють і такий досвід, незвичайність якого можна вважати просто екзотичною чи навіть курйозною. Такими *цікавинками* були, наприклад, представлені в новинах «1+1» останнього тижня березня 2008 року розповіді про житомирянина, який їздить містом на двоповерховому велосипеді[18], та про дніпропетровця, що в звичайній квартирі тримає тигрового пітона[19]. Цю рамку визначає не так тема, як відмова авторів порушувати питання про прийнятність такої екзотики, зокрема, з огляду на можливу небезпеку для вуличного руху в першому випадку й самого життя власника тварини в другому. Відверте зосередження на тому, що медійники вважають просто цікавим — а не важливим — для своєї авдиторії, характерне не тільки для цікавинок про пересічних людей (чи навіть тварин, бо часто такі тексти розповідають, скажімо, про звірів у зоопарках), але й для подій із життя «зірок». Особливо велику частку тексти про цікаві події обох типів становлять серед загалом нечисленних матеріалів на теми життя за кордоном, у якому медії бачать не дуже багато такого, що має бути для їхніх читачів або глядачів важливим.

Будь-яку з розглянутих рамок реалізує сукупність мовних засобів різних рівнів, на кожному з яких можлива більша чи менша варіативність. Проте окреслення мовних засобів, із яких «складають» певні означувальні рамки українські медійники, вимагало б окремого дослідження.

---

[1] Hall S. The rediscovery of «ideology»: return of the repressed in media studies // Culture, society and the media / Ed. by M. Gurevitch et al. — London, New York, 1982. — P. 64–65.

[2] Gamson W., Modigliani A. Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructivist approach // American Journal of Sociology. — 1993. — Vol. 95. — No. 1. — P. 3.

[3] Gitlin T. The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left. — Berkeley, 1980. — P. 6.

[4] White M. Ideological analysis and television // Channels of Discourse, Reassembled / Ed. by R. C. Allen. — Chapel Hill, London, 1992. — P. 190.

[5] McCullagh C. Media Power: A Sociological Introduction. — New York, 2002. — P. 27.

[6] Langer J. Tabloid Television: Popular Journalism and the «Other News». — London, New York, 1998. — P. 21.

[7] Інтерв'ю авторові статті, 12.08.2008.

[8] ТСН, 1+1, 24.03.2008, 19.30.

[9] Подробности, Інтер, 24.03.2008, 20.00.

[10] Це потвердив, зокрема, заступник редактора «України молодої» Дмитро Лиховій (інтерв'ю авторові статті 14.08.2008).

[11] Газета по-українськи. — 2008. — 14 лютого. — С. 9.

[12] Вечерние вести. — 2008. — 18 лютого. — С. 3.

[13] День. — 2008. — 13 лютого. — С. 6.

[14] Сегодня. — 2008. — 10 серпня. — С. 4.

[15] Сегодня. — 2008. — 31 березня. — С. 5.

[16] Час новин, 5 канал, 8.02.2008, 15.00; События, Україна, 28.03.2008, 19.00.

[17] Факты и комментарии. — 2008. — 3 липня. — С. 2.

[18] ТСН, 1+1, 29.03.2008, 19.30.

[19] ТСН, 1+1, 28.03.2008, 19.30.